

BBC 157 JULENUMMER: MYTER OM ATFERDSANALYSE, EN GAVE ELLER... ?

Jule–BBC–ene handler om en gave som atferdsanalyse gir oss. Det er vanskelig å kalle en negativ myte for en gave, men når den gir oss anledning til å presisere hva vi står for, kan den være det.

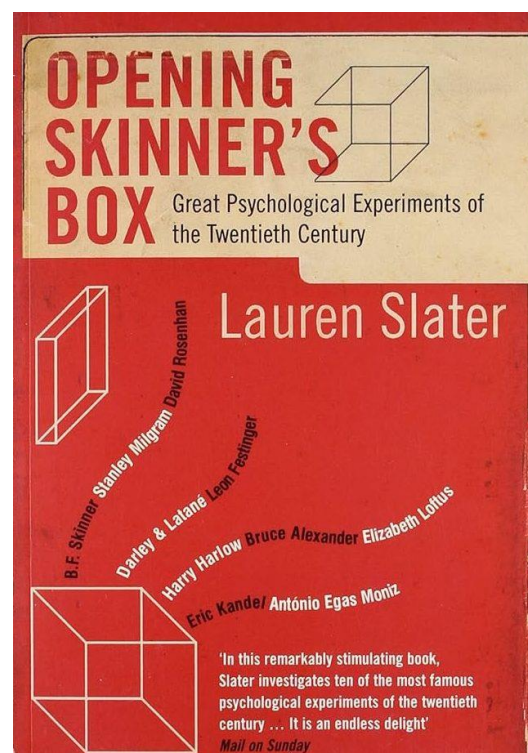
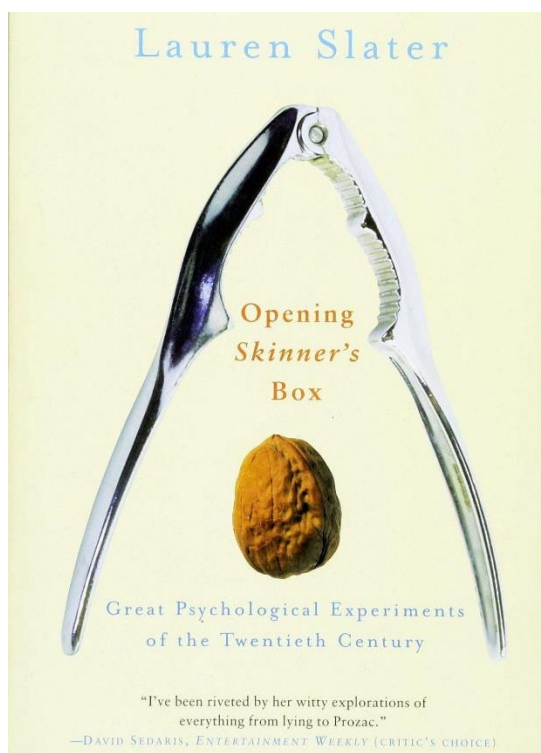
Det eksisterer gale myter og forestillinger om det meste. Vi atferdsanalytikere er selvfølgelig opptatt av de som gjelder oss selv, og vi har hatt vår del. Atferdsanalyse er en minoritet i psykologien, og har standpunkter som bryter med mye annen psykologi og til dels med folkepsykologi. Det blir det lett myter av. Mange dreier seg om at atferdsanalyse bare er aktuelt for dyr, små barn og mennesker med utviklingshemning, at Skinners syn på verbal atferd ble «motbevist» av Noam Chomsky allerede i 1959, og at atferdsanalyse har vært avleggs siden da. To andre er at atferdsanalyse benekter privat atferd, i praksis tenkning og føling, og bare er opptatt av ytre atferd som alle kan observere.

Førjulstemning på Årkjølen, med utsikt mot Odalen og Storsjøen, i lokallagets kjerneområde.

Det finnes også personmyter. Der er vår hovedgrunnlegger, B. F. Skinner, en god kandidat. At han betraktet mennesker som passive offer for ytre påvirkning, er én. En annen er at han drev fæle eksperimenter med sin yngste datter, Deborah, som ble født i 1944. Eksperimentene påførte hennes store skader, ifølge vandrehistorier. Jeg ble kjent med dem som fersk psykologistudent, mest fra andre studenter som kolporterte dem. Hun var psykotisk, og innesperret. Hun kjørte rundt på motorsykkel over hele USA uten mål og mening, og hun hadde tatt sitt eget liv. Ingen sa hvor de hadde mytene fra, slik det er med vandrehistorier. Etter hvert har nok mytene dabbet av, i alle fall her i landet. Dagens norske psykologistudenter har knapt noe om atferdsanalyse. Når Skinner har blitt mindre aktuell, er det ikke lenger et poeng å holde liv i myter om ham. Uansett betyr mytene at også Deborah Skinner Buzan er myteomspunnet.

Mytene har vært presentert i mer seriøse kanaler enn studentprat. I 2004 kom Lauren Slater med boken *Opening Skinner's box: Great Psychological Experiments of the Twentieth Century*. Ti kapitler tar for seg hvert sitt berømte eksperiment. Et av dem er Stanley Milgrams berømte eksperiment fra 1950, der de fikk forsøkspersoner til å straffe andre forsøkspersoner med elektriske støt. Støtende var ikke reelle, men de som angivelig fikk dem, vred seg som i sterk smerte. Eksperimentet skulle vise hvor mye mennesker kan adlyde autoriteter. Selv om eksperimentet er svært kjent, stakk altså Skinner av med bokens tittel, kanskje fordi den var salgbar. Skinner fikk også det første kapitlet, «Opening Skinner's box: B. F. Skinners rat race». Der forteller Slater om hvordan Skinner oppdro sin yngste datter, særlig ved å bruke en spesiell seng som han hadde konstruert selv, og hva det førte til av rykter. For å si litt om sengen først: Den hadde ikke sprinkler, men vegger og tak, for å kunne regulere temperatur og luftfuktighet, og for at hun kunne være naken. Veggene var gjennomsiktige, og en mekanisme gjorde det lett å skifte laken. Mer spesielt var det ikke – sengen var *helt* udramatisk. Selv kalte han den for «baby tender»; «barnevakt», og «air crib»; «luftbarneseng».

Til venstre førsteutgaven av Lauren Slaters bok fra 2005. Billigutgaven til høyre er faktisk litt endret, kanskje etter påtrykk? Uansett er omslaget i fin nissefarge.

Historien om den skjøt fart i 1945, da Skinner skrev en artikkel om den i *Ladies' Home Journal*. Tittelen var «Baby in a box», og det var bilde av Deborah i en bærbar, mindre versjon av sengen. De som ikke leste hele artikkelen, kunne tenke mye rart, og forveksle sengen med for eksempel den såkalte Skinner-boksen som ble brukt i eksperimenter med duer og rotter. Skinner fikk brev fra illsinnte personer som mente at han stengte henne inne, og eksperimenterte med henne som om hun var et dyr.

Slater begynner kapitlet med «Det er en mann som heter Skinner, et stygt navn på alle måter, et navn med en kniv i seg, et bilde av en flådd fisk ... Si navnet Skinner til 20 høyt utdannede personer, og de fleste vil svare med adjektivet «ond»» (s. 7). Han ville forme mennesker på inhumane måter, og hadde skjulte møter med nazister. Slater forteller at hun testet hvilke rykter som gikk, ved å spørre en gruppe studenter. De fleste forbandt Skinner med behandlingen av sin datter, som han skulle ha traumatisert med sine eksperimenter. Slater går

så gjennom mytene. Skinner «... ville trene henne, så han sperret henne inne i to år. I den trange sengen plasserte han bjeller og matskåler og alle slags fæle ting for å straffe og belønne henne.» Han målte også hennes framgang. Da hun var 31 år, og psykotisk, saksøkte hun ham for mishandling, tapte saken, og skjøt seg selv i en bowlinghall i Billings, Montana. Det skal ha vært startskuddet for behaviorismens nedgangstid. Slater prøver å søke henne opp på nettet, og finner en link til en hjemmeside. Der er det bilde av Deborah, og det står «Jeg heter Deborah Skinner, og mitt selvmord er en myte. Jeg lever og har det bra. Boksen [trolig barnesengen] er ikke det som den ser ut som. Min far er ikke den du tror. Han var en brilliant psykolog, en engasjert far.» (s. 8). Slater avslutter denne delen med «Legender. Historier. Sanne fortellinger. Kanskje utfordringen med å forstå Skinners eksperimenter først og fremst vil være diskriminerende, å skille innhold fra kontroverser (s. 8)». Helt på slutten av boken skriver hun at «Jeg er sikker på at hun lever, men jeg fikk ingen opplysninger som overbeviser meg om hennes mentale status» (s. 250).

Deborah i sin beryktede seng. Det finnes mange bilder av henne i sengen, og på de fleste smiler hun fra øre til øre.

Slater gir så et morsomt og sympatisk resymé av Skinners karriere, og forsvarer ham mot mange av angrepene som han ble utsatt for. Hun forteller også om et møte med en tidligere kollega av Skinner, Jerome Kagan, som må ha vært noe i retning av kognitiv psykolog. Slater diskuterer begreper som kontroll og fri vilje med ham. Kagan argumenterer mot Skinner, Slater *forsvarer* Skinner. Hun snakker også med flere som har stor sans for Skinner, som framhever ting han har bidratt med, og som mener at han vil få en ny storhetstid. Slater er lutter øre. Hun kommer hun inn på Deborah med en av dem, og Slater gjengir samtalen slik (s. 19):

- «Vokste hun opp i en boks? Er hun død?
- «Okay» sukker han. «Hun vokste opp i en boks, men det er virkelig ikke slik du tror»
- «Er hun død?»
- Han sukker, og etter lang tid svarer han «Deborah Skinner lever ... og hun har det virkelig bra»

Slater synes at han svarer på en måte som får henne til å tvile. For hun kan det høres ut som Deborah såvidt har overlevd en alvorlig operasjon eller noe i den retning.

Så blir hun privat, og forteller om hvordan Skinners prinsipper hjalp henne til å lære sitt lille barn å sove. Hun hadde hatt en rekke teorier om barnets nattevåking, men funnet ut at barnet bare ville holdes. Hennes mann lurte på om hun mente «at barnet bare skal skrike seg ferdig?» (s. 19), men Slater var mer sofistisert. Hun ville «sette barnet» på redusert forsterkning,

og laget en plan for å ekstingvere skrikingen. Hun mener at hvis mannen hadde vært psykolog, hadde han vært av «Carl Rogers–typen», men han gikk med på det, og de bestemte seg for å «skinnerisere» barnet. Barnet ble tatt opp kortere og kortere tid, og de ventet lenger og lenger med å ta det opp. Etter fem netter sov barnet som en stein natten gjennom slik at det nesten ble for mye av det gode.

Førjulstemning på Gytsetra.

Deretter forteller hun om at hun fikk adgang til utstyret som Skinner og kolleger brukte i sine dyreforsøk på Harvard, og hun er like positiv i omtalen av Skinner og hva han drev med. Før hun går, vil hun se Deborahs seng, eller en lignende. Den er demontert, men det er bilde av den. Hun synes at den ligner på en blanding av lekegrind og sprinkelseng, og reagerer overhodet ikke på den. Den plasserer Skinner «trygt i humane farvann», skriver hun. Navnet som noen ga den, «arvingbetingelser» («heir conditioner»), lyder imidlertid farlig og dumt, mener hun.

Hun vil så få tak i Deborah, men gir opp etter å ha ringt til flere i USA som bare har samme navn. Hun får imidlertid tak i søsteren, Julie (Skinner Vargas, æresmedlem i NAFO), og forteller at hun skriver om hennes far og hans eksperimenter. Tidlig i samtalen forteller Julie, spontant, at «Min søster lever, og har det bra». På Slater virker det som Julie er lei av spørsmålet, og sier det for å bli ferdig med det. Så sier Julie mye pent om sin far, og Slater spør hva hun synes om all kritikken som han har fått. Julie ler på en måte som høres mer ut som bjeffing, og sier «Jeg sammenligner det med Darwin. Folk benektet Darwins ideer fordi de var skremmende. Min fars ideer er skremmende, men de er like store som Darwins.» Slater spør om hun er enig i alle farens ideer, som at vi ikke har fri vilje, og om hun tror at han tolket for mye ut av sine eksperimenter. Julie sukker, og beklager at han så ofte brukte ordet «kontroll», som mange forbandt med fascisme. Hadde han sagt at vi var «informert» eller «inspirert» av miljøet, ville ikke folk hatt problemer med det som han sto for. Hun snakker også om at han var pasifist, og imot straff, og hvor hjelpsom han var. Slater synes at Julie er nokså emosjonell når hun snakker om faren. Julie presser også Slater på om hun har lest for eksempel *Beyond freedom and dignity*, eller om hun bare kjenner Skinner fra sekundære kilder. Slater svarer at hun har lest mye av ham, men ikke den boken. «Gjør leksen din, så kan vi snakkes», skal Julie ha sagt.

Etter samtalen kaster Slater seg over den. Hun biter seg merke i mye, for eksempel «Ting blir stadig verre, og det er nedslående å se at teknologi mer og mer er problemet. Hygiene og medisin har gjort problemet med å kontrollere folketallet mer akutt. Krig har blitt mer skremmende som følge av atombomben, og vår overflod har mye av skylden for forurensning» (s. 28). Boken er fra 1971, men hun synes at det lyder som moderne miljøkamp, og Al Gore, 30 år

senere. Slater avslutter den delen med at «... vi har vurdert den mannen for enkelt. Kanskje skulle vi ta ham før han tok oss» (s. 29), og tenker nok på hvordan mange hadde piggene ut mot et nytt og fremmed budskap.

Slutten av kapitlet handler om at hun har blitt invitert hjem til Julie, der Skinner bodde. Hun vises hans arbeidsrom, der alt er som det var da han døde drøyt ti år før. Hun viser stor interesse, men så skjer det ulykksalige: På et bord ligger en halvspist sjokolade med Skinners bitemerke. «Litt senere, etter at [Julie] hadde forlatt rommet, tok jeg opp den halvspiste sjokoladen og så nøye på den. Jeg så nøyaktig hvor hans munn hadde møtt sjokoladen, og så, styrt av en streng som jeg ikke kunne se, et signal som jeg ikke ante ville komme, eller kanskje et anfall av den største frihet, (for jeg vet ikke svaret på alt dette, jeg vet ikke svaret), hever jeg armen – eller noe hever armen – og jeg putter sjokoladen i munnen. Gammel støvete sjokolade, jeg tar en liten bit, setter et merke like ved siden av hans, og mot mine tenner smaken av noe veldig rart og ganske søtt» (s. 31).

12. april 2004 refererer New York Times Julie på at Slater aldri var alene i rommet. Julie beskriver hele seansen, og sine erfaringer med Slater, også flere andre steder, blant annet i et langt intervju som det er lydopptak av på nettet. Uansett er det ord mot ord. Slaters positive beskrivelser av Skinner tyder ikke på at «sjokoladespisingen» var vondt ment. Uansett stopper kapitlet med sjokoladen. Hvordan det kunne gå an å få tak i Deborah, står det ingenting om.

Boken ble anmeldt i London-avisen Daily Telegraph 2. februar 2004. Der sto det at Skinner «... hadde brukt sin lille datter, Deborah, til å bevise sine teorier ved å plassere henne noen timer hver dag i en laboratorieboks ... der alle hennes behov ble kontrollert og formet». Anmelderen viste til Slaters bok, og gjenga noen av ryktene, men mente at Slater kunne ha undersøkt grundigere hvordan det hadde gått med Deborah, og gjort mer for å komme i kontakt med henne. Når det ikke blitt noen kontakt, mente anmelderen at Deborah kunne ha gått i skjul!

Mer førjulstemning på et av de mest idylliske stedene i lokallagets nedslagsfelt: Grytsetra.

Anmeldelsen opprørte Deborah, og hun skrev en kommentar i den engelske avisen The Guardian 12. mars 2004. Hun innledet med at «Men det er ikke sant. Min far gjorde aldri noe slikt.» Hun skrev at hun hadde hørt løgnene før, men at det var et slag i magen å se dem på trykk i en seriøs avis. Det stemte at en Harvard-professor hadde en datter som ble psykotisk, men det var ikke hennes far. Slater hadde gjentatt løgnene om at hun hadde blitt gal, saksøkt sin far, og begått selvmord. Skinner kunne komme hjem fra reiser og fortelle at han hadde blitt

spurt om hvor dårlig det sto til med datteren. Venner av familien kunne tro at hun var død. Løgnene sirkulerte også på forelesninger rundt omkring. Etter at Slaters bok hadde kommet ut, hadde mange av Deborahs venner ringt henne for å høre om hun noen gang hadde saksøkt hennes far, og om hun hadde vært psykotisk. Hun var likevel reddere for at noen ikke våget å ringe henne, og for at noen endret syn på henne. Deborah beskrev en spesiell oppvekst, men hadde bare godt å si om den spesielle sengen, som var både behagelig og praktisk, og som hun trivdes i, og om Skinner som far: «Jeg elsket min far dypt. Han var fantastisk engasjert og følelsesmessig involvert.» Farens bruk av barnesengen var ikke et eksperiment, selv om det ofte ble framstilt slik. Deborah viste ikke bare til anmeldelsen, men også til kapitlet, som hun mente var så uklart skrevet at det var vanskelig å skille rykter fra fakta.

30. mars ba Daily Telegraph om unnskyldning for å ha gjentatt ryktene, og 2. april hadde The Times en artikkel med tittelen «Great tale but is it the truth?». Den går gjennom en del unøyktigheter i boken, og ikke direkte usannheter, men et og annet pirrende element, som da Slater etterlot *litt* tvil om Deborahs mentale tilstand. New York Times påpekte også at det var usannsynlig at Slater kunne ha prøvd seriøst å få tak i henne.

I en billigutgave året etter, tilføyde Slater, etter gjennomgangen av ryktene om Deborah, at «Ingenting av det er sant, men historien lever», og spør «Hvorfor? Hva er det med Skinner som skremmer oss slik?» (s. 7), og viser til personer og nettsteder som hater ham. Jeg vet ikke om tilføyelsen er et bevisst ønske om å være tydeligere, eller om den skyldes tilbakemeldinger, eventuelt direkte krav om rettelser.

Konklusjon? Slater skrev litt sensasjonspreget, tvetydig nok til å gjøre det *litt* spennende, og drivende godt. Hun var veldig positiv til Skinner. Deborah var lei av ryktene, hadde piggene litt ut, og overreagerte litt. Det var nok den nevnte anmeldelsen, og ikke boken, hun hadde mest grunn til å være forbannet på. Men i alle fall for de fleste andre enn Deborah, er kapitlet god reklame for atferdsanalyse, og dermed en gave skapt av en negativ myte.

God jul alle sammen, så ser vi fram til et nytt flott atferdsår i 2024.

7. desember 2023

Børge Holden

